PRILOG VERSIFIKACIJI KOD HRVATSKIH LATINISTA: ZBIRKA LATINSKIH PJESAMA FRANA GUNDULIĆA

Leon Cvitić – Tamara Tvrtković

UDK: 821.163.42.09Gundulić, F.-1
Izvorni znanstveni rad

Leon Cvitić
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Zagreb
lcvitic@m.ffzg.unizg.hr

Tamara Tvrtković
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Zagreb
ttvrtkov@m.ffzg.unizg.hr

Rad daje pregled poezije sadržane u rukopisu *Francisci Gondolae carminum et Junii Antonii Restii orationum liber* iz Arhiva HAZU u Zagrebu pod signaturom I a 55. Donosi se metričko-formalna podjela pjesama te njihov popis, koji uključuje naziv pjesme, mjesto u rukopisu, metar u kojem je svaka pojedina pjesma napisana te broj stihova. Rad se zatim pobliže bavi odama prisutnima u rukopisu, donoseći sadržaj i kratak komentar za svaku pjesmu, a na kraju se osvrće na njihove metričke osobitosti.

Ključne riječi: Frano Gundulić, ode, novolatinski metrički ustroj, novolatinska poezija 17. stoljeća

1. Uvod

U *Colloquia Maruliana* XXX već su izneseni dosad poznati, vrlo oskudni biografski podaci o pjesniku Franu Gunduliću (1587–1629), pripadniku slavne dubrovačke plemićke obitelji Gundulić (*Gondola*), pod čijim je imenom u rukopisu

sačuvana zbirka pjesama na latinskom jeziku iz 1607. godine.[1] U istom je radu detaljno opisan i rukopis koji se pod naslovom *Francisci Gondolae carminum et Junii Antonii Restii orationum liber* čuva u Arhivu HAZU u Zagrebu pod signaturom I a 55,[2] pa će ovdje biti iznesene samo osnovne činjenice o njemu. Riječ je o knjižici uvezanoj u meku kožu dimenzija 16x11 cm koja, kako je iz naslova vidljivo, sadržava pjesme Frana Gundulića i govore Junija (Džona) Antunova Rastića. Rukopis se sastoji od 170 listova, od kojih se veći dio odnosi na pjesme Frana Gundulića (od folija 6r do 140v), a manji dio na govore Junija Rastića (od folija 141r do 170v).

Dio rukopisa u kojem se nalaze pjesme Frana Gundulića strukturiran je na sljedeći način:

1. ff. 6r–44v – *carmina*: 10 pjesama u heksametru
2. ff. 46r–58r – *elegiae*: 3 elegije
3. ff. 58v–61v – polovica f. 58 je odrezana; ff. 59 i 60 u potpunosti nedostaju, f. 61 je čitav (na ff. 58v i 61r nalaze se dijelovi pjesama pisani drugom rukom; f. 61v je prazan)
4. ff. 62r–76r – *emblemata*: 15 emblema
5. ff. 78r–96v – *odae*: 23 pjesme u različitim metrima
6. ff. 97r–101v – prazno
7. ff. 102r–127r – *epigrammata*: 107 epigrama
8. ff. 127v–132v – f. 127 odrezan djelomično, a ff. 128–132 u potpunosti nedostaju
9. ff. 133r–140v – *varia*: različite pjesme (2 pjesme u heksametru – *carmina*; 1 elegija; 3 epigrama)

Potrebno je još spomenuti da su Gundulićeve pjesme pisane dvjema rukama: prvi, sitniji rukopis je zastupljeniji, dok se drugi javlja tek na nekoliko mjesta.[3] Osim toga nekoliko je listova isječeno ili djelomično odrezano. Čini se da su promjene rukopisa u vezi s isječenim listovima koji u potpunosti ili djelomično nedostaju: naime, nedostajući listovi očito su barem dijelom bili pisani drugom rukom, pa je moguće da ih je netko želio namjerno ukloniti. Jedino u posljednjoj cjelini (137v–140v) listovi pisani drugom rukom nisu odstranjeni.

---

[1] Za oskudne podatke o životu F. Gundulića usp. Tamara Tvrtković, »Emblem kao rukopisni element i kao književni žanr na primjeru poezije Frana Gundulića (1587 – 1629)«, CM XXX (2021), 299–300; Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika, sv. 5: Odabrane biografije (E–Pe)*, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, Zagreb – Dubrovnik, 2014, 152; Gorana Stepanić, »Gundulić, Frano«, *Hrvatski biografski leksikon*, LZ Miroslav Krleža, Zagreb, 2002., internet (pristupljeno 28. prosinca 2025).

[2] Za opis rukopisa usp. Tamara Tvrtković, n. dj. (1), 300–303; Gorana Stepanić, *Hrvatsko pjesništvo na latinskom u sedamnaestom stoljeću: stilske tendencije i žanrovski inventar*, doktorska disertacija, Filozofski fakultet, Zagreb, 2005.

[3] Za pitanja autorstva rukopisa usp. Tamara Tvrtković, n. dj. (1), 302–303.

2. Metričko-formalna podjela pjesama

Metričko-formalna podjela provedena je od autora zbirke, iako nije, kako se vidi i iz navedene strukture, u potpunosti dosljedna. Takva podjela prema kojoj su pjesnički žanrovi sadržajno i metrički povezani, odnosno prema kojoj određeni pjesnički oblik ima zadanu metričku formu i zadani sadržaj postojala je još u antici, pa je tako kasniji autori i nasljeđuju i nasljeduju. Gundulićeve pjesme podijeljene su u zbirci na *carmina*, *elegiae*, *emblemata*, *epigrammata* i *odae*.

2.1. Pjesme u heksametru (*carmina*)

Prvu skupinu čine pjesme u heksametru nazvane *carmina*. Termin *carmen* koristi se u različitim opsezima i značenjima pa ga je potrebno objasniti. U najstarije vrijeme taj termin obilježava ritmizirane tekstove svečana karaktera (ne nužno u stihu), a od 1. st. pr. Kr. u Rimu *carmen* je oznaka za tekst u stihu za razliku od proznog teksta. Stoga i Katul i Horacije svoje zbirke lirskih pjesama u različitim metrima nazivaju *carmina*. Ipak, kasnije antički komentatori Horacijeva *carmina* nazivaju odama (*odae*), pa se taj termin počinje koristiti za pjesme pisane u različitim lirskim metrima. Ta dvojna terminologija vidljiva je i u Gundulićevoj zbirci: cijela je nazvana *carmina*, a zatim se unutar nje skupina pjesama pisana u heksametru također naziva *carmina*, dok se pjesme pisane u različitim metrima nazivaju *odae*. U antici je heksametar stih karakterističan za epsku poeziju čije su značajke između ostalog narativnost vezana uz epski sadržaj, ali i duljina. U novovjekovnoj hrvatskoj poeziji i kraći pjesnički tekstovi različitih sadržaja, povezani jedino formalno-metričkim kriterijem – daktilskim heksametrom – također se nazivaju *carmina*.

Na početku rukopisa nalazimo niz od deset pjesama pisanih u heksametru. Pred kraj Gundulićeva dijela zbirke nalaze se još dvije pjesme u heksametru koje pjesnik također naziva *carmina*. Konačno, u zbirci se nalazi još jedna pjesma u heksametru, ali ona je smještena među ode, pa čak i numerirana kao jedna od njih, pa će ondje biti i navedena.[4] U nastavku navodimo naslove pjesama u heksametru, listove na kojima se nalaze i broj stihova:[5]

1. *De Virgine nascente carmen* (ff. 6r–10r, 167 stihova)
2. *De Virgine nascente carmen* (ff. 10v–14r, 136 stihova)
3. *De Beatae Virginis conceptu carmen* (ff. 14v–17v, 121 stih)
4. *De purificatione Beatae Virginis carmen* (ff. 18r–23r, 189 stihova)
5. *De Sancti Spiritus adventu carmen* (ff. 23v–26v, 126 stihova)

---

[4] Navedena pod rednim brojem 16. (ff. 90v–91r).

[5] U naslovima svih pjesama sve su kratice razriješene bez posebnog obilježavanja, a interpunkcija, kao i pisanje velikih početnih slova, prilagođeni su pravilima na koja smo danas navikli. Radi lakšeg snalaženja autori rada numerirali su pjesme unutar svake skupine zasebno.

6. *De Divis Petro et Paulo carmen* (ff. 27r–30v, 147 stihova)
7. *De Sancto Ioanne Baptista carmen* (ff. 31r–34r, 122 stiha)
8. *De Divo Stephano carmen* (ff. 34v–38r, 141 stih)
9. *De Christo resurgente carmen* (ff. 38v–41r, 92 /102/ stiha)[6]
10. *De Virgine assumpta carmen* (ff. 41v–44v, 130 stihova)
11. *In Bacchantes carmen* (ff. 133r–137r, 150 stihova)
12. *De Beato Ignatio carmen* (f. 137r, 8 stihova, prekriženo i nedovršeno)

Kako je vidljivo iz naslova, gotovo sve pjesme iz ove skupine nabožne su tematike, karakteristične za (latinističko) pjesništvo 17. stoljeća. Najveći broj heksametarskih pjesama opisuje neku od epizoda iz života Blažene Djevice Marije (rođenje, začeće, očišćenje, uznesenje) ili iz života svetaca (npr. sveti Stjepan, sveti Ivan Krstitelj, sveti Petar i Pavao), a svaka završava izrazom *Laus Deo Beataeque Virgini Mariae*. Duljina im varira, većina ih je duga između 100 i 150 stihova, s tim da niti jedna ne prelazi 200 stihova. Pjesma *De Christo resurgente* navedena pod brojem 9. zanimljiva je jer u njoj ne samo da nedostaju određene riječi ili dijelovi stihova, nego nedostaju i čitavi stihovi, za koje je međutim ostavljen prazan prostor (npr. prostor za oko 6 stihova na f. 40r). Pjesma *De Beato Ignatio carmen* pod brojem 12. sastoji se od 8 heksametara, prekrižena je i nedovršena, a na poleđini istog lista (f. 137v) nastavlja se elegija pisana drugom rukom.

2.2. Pjesme u elegijskom distihu (*elegiae*)

Nakon deset pjesama u heksametru slijede tri pjesme koje pjesnik naziva elegijama, pisane u elegijskom distihu. Pred kraj zbirke nalazimo još dvije elegije: jednoj je poznat samo naslov, a druga je sačuvana u cijelosti. Iako se elegiju danas smatra tužnom pjesmom, u antici je imala i razne druge sadržaje (ljubavni, rodoljubni…), a bila je formalno-metrički određena dvostihom koji se sastoji od heksametra i pentametra. Dva elegijska distiha na listu 61 (u popisu navedeni pod 4.) nedovoljna su da bi se sa sigurnošću moglo zaključiti radi li se o elegiji ili epigramu. Ovdje ih ipak navodimo pod elegijama zbog pozicije u zbirci.

1. *In obitu Ioannis Restii, rectoris illustrissimae Reipublicae Rhacusinae elegia* (ff. 46r–49v, 140 stihova)
2. *De natali Christi die elegia* (ff. 50r–52r, 86 stihova)
3. *De Sancta Maria Magdalena elegia* (ff. 52v–58r, 200 stihova, izrezan zadnji list, elegija dovršena)
4. (*At quae vasta meas*…) 2 elegijska distiha nakon odrezana 2 lista (f. 61r, 4 stiha)
5. *Magdalena in mari naufraga elegia* (f. 127v, samo naslov, ostalo odrezano)

[6] Prvi broj u zagradi predstavlja stvarni, a drugi pretpostavljeni broj stihova, koji uključuje i ostavljena prazna mjesta.

6. *Sanctus Lucianus martyr in carcere super proprium pectus sacram hostiam offert elegia* (ff. 137v–139v, 90 stihova)

Najkraća od cjelovito sačuvanih elegija govori o Kristovu rođenju, dvije elegije posvećene su Mariji Magdaleni (jednoj od njih sačuvan je samo naslov), jedna mučeniku i svecu Lucijanu Antiohijskom, a jedna je napisana povodom smrti kneza Dubrovačke Republike, Ivana Marinova Rastića.[7] Naslov elegije o brodolomu Marije Magdalene i elegija o svetom Lucijanu pisani su drugačijom rukom od ostalih pjesama iz ove skupine.

2.3. Emblemi (*emblemata*)

Nakon elegija u zbirci slijedi 15 emblema koji su prepoznatljivi po različitim crtežima koji prate svaku pjesmu. Emblemi su unutar zbirke izdvojeni kao zasebna cjelina, pa ih i mi podrazumijevamo kao zaseban žanr. Deset emblema sastavljeno je u falečkom jedanaestercu, a pet u elegijskom distihu. Metričku shemu slijedi i sadržaj. Oni u falečkom jedanaestercu govore o rođenju Djevice Marije (*De Virgine nascente*), a oni u elegijskom distihu o njezinu očišćenju (*De purificatione Beatae Virginis*). Svaka pjesma nalazi se na svojem listu (stranice *verso* su prazne) zbog crteža koji tintom probija na poleđinu lista.[8]

1. *De Virgine nascente* (f. 62r, falečki jedanaesterac, 8 stihova)
2. *De eadem* (f. 63r, falečki jedanaesterac, 6 stihova)
3. *De eadem* (f. 64r, falečki jedanaesterac, 7 stihova)
4. *De eadem* (f. 65r, falečki jedanaesterac, 8 stihova)
5. *De eadem* (f. 66r, falečki jedanaesterac, 8 stihova)
6. *De eadem* (f. 67r, falečki jedanaesterac, 8 stihova)
7. *De eadem* (f. 68r, falečki jedanaesterac, 8 stihova)
8. *De eadem* (f. 69r, falečki jedanaesterac, 7 stihova)
9. *De eadem* (f. 70r, falečki jedanaesterac, 8 stihova)
10. *De eadem* (f. 71r, falečki jedanaesterac, 8 stihova)
11. *De purificatione Beatae Virginis* (f. 72r, elegijski distih, 8 stihova)
12. *De eadem* (f. 73r, elegijski distih, 8 stihova)
13. *De eadem* (f. 74r, elegijski distih, 8 stihova)
14. *De eadem* (f. 75r, elegijski distih, 8 stihova)
15. *De eadem* (f. 76r, elegijski distih, 8 stihova)

---

[7] Ivan Marinov Rastić (oko 1527–1605) bio je trgovac, a u periodu od 1575. do 1605. jedanaest puta dubrovački knez. Na tom ga je položaju zatekla i smrt. Usp. Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika, sv. 3. Vlasteoski rodovi (M–Z)*, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, Zagreb – Dubrovnik, 2012, 221.

[8] Ovdje se donosi samo popis emblema, a detaljno o emblemima kao književnom žanru, kao i za transkripicije svih Gundulićevih emblema v. Tamara Tvrtković, n. dj. (1), 299–316.

Sljedeća skupina pjesama u rukopisu su ode. One su metrički najzanimljivije pa će biti detaljno analizirane u zasebnom poglavlju ovog rada.

2.4. Epigrami (*epigrammata*)

Najbrojnija skupina pjesama u zbirci su epigrami (*epigrammata*). Epigrami (osim jednog)[9] nisu, za razliku od prije spomenutih pjesničkih vrsta, žanrovski imenovani u samoj zbirci, nego smo ih mi odredili kao epigrame prema karakterističnoj kratkoći i metru. Najveći broj epigrama napisan je u elegijskom distihu: minimalan broj stihova je dva (dva epigrama sastoje se od dvostiha što je vidljivo već i iz naslova: *disticon*), a maksimalan je 14 (samo jedan epigram), dok ih najviše broji 6, odnosno 8 stihova (tri, odnosno četiri dvostiha). Jedan epigram sastavljen je u falečkom jedanaestercu, a jedan u jampskom trimetru (navedeni su pod brojevima 96. i 98. i vezani su uz svetu Ceciliju). Među epigramima nalazi se i jedna pjesma pisana u alkejskoj strofi koju smo zbog metra uvrstili među ode.[10]

1. *De eiusdem capillis* (f. 58v, elegijski distih, 3 stiha vidljiva, ostatak lista odrezan)
2. *In die natalis Domini de lacrymis pueri* (f. 102r, elegijski distih, 6 stihova)
3. *In die natalis Domini de puero fasciis involuto* (ff. 102r–102v, elegijski distih, 6 stihova)
4. *De natali Christi die mater ad filium* (f. 102v, elegijski distih, 8 stihova)
5. *Ad puerum Iesum ex illo Deut. 4 'Deus tuus ignis consumens est'* (ff. 102v–103r, elegijski distih, 6 stihova)
6. *In diem natalis Domini de puero Iesu* (f. 103r, elegijski distih, 6 stihova)
7. *De Christi natali die* (ff. 103r–103v, elegijski distih, 8 stihova)
8. *De Christi natali die ad puerum* (ff. 103v–104r, elegijski distih, 14 stihova)
9. *Ad puerum Iesum* (f. 104r, elegijski distih, 8 stihova)
10. *De nomine Iesu* (f. 104r, elegijski distih, 4 stiha)
11. *De Christi natali die* (f. 104v, elegijski distih, 4 stiha)
12. *De natali Christi die* (f. 104v, elegijski distih, 4 stiha)
13. *De nativitate Domini ad pastores* (ff. 104v–105r, elegijski distih, 6 stihova)
14. *De Christo nascente* (f. 105r, elegijski distih, 8 stihova)
15. *De circumcisione Domini ad cultrum* (ff. 105r–105v, elegijski distih, 6 stihova)
16. *In epiphania Domini ad reges antrum intrantes* (f. 105v, elegijski distih, 8 stihova)

[9] Posljednji na popisu pod brojem 111. nosi naslov *Aloysius caeli sidus. Epigramma*.
[10] Radi se o pjesmi *De Sancto Mauritio* na listu 106v.

17. *In epiphania Domini de stella* (ff. 105v–106r, elegijski distih, 6 stihova)
18. *In epiphania Domini de stella* (f. 106r, elegijski distih, 6 stihova)
19. *Ad Christum de cathenis Sancti Petri* (f. 106r, elegijski distih, 6 stihova)
20. *De Beata Virgine annunciata* (f. 106v, elegijski distih, 6 stihova)
21. *Ad Sanctum Ioannem Baptistam* (f. 107r, elegijski distih, 6 stihova)
22. *De Sancto Paulo Apostolo* (f. 107r, elegijski distih, 6 stihova)
23. *De eodem* (ff. 107r–107v, elegijski distih, 4 stiha)
24. *De Sanctis Petro et Paulo* (f. 107v, elegijski distih, 6 stihova)
25. *De Sancto Stephano* (f. 107v, elegijski distih, 6 stihova)
26. *De eodem* (f. 108r, elegijski distih, 6 stihova)
27. *De eodem* (f. 108r, elegijski distih, 6 stihova)
28. *De eodem* (ff. 108r–108v, elegijski distih, 8 stihova)
29. *De eodem* (f. 108v, elegijski distih, 8 stihova)
30. *De eodem disticon* (f. 108v, elegijski distih, 2 stiha)
31. *De Sancto Ioanne Euangelista* (f. 109r, elegijski distih, 8 stihova)
32. *De eodem* (f. 109r. elegijski distih, 4 stiha)
33. *De eodem* (f. 109v, elegijski distih, 8 stihova)
34. *De eodem* (f. 109v, elegijski distih, 6 stihova)
35. *De caede Sanctorum Innocentum* (sic!) (f. 110r, elegijski distih, 8 stihova)
36. *In festo Sanctorum Innocentium de Herode* (ff. 110r–110v, elegijski distih, 8 stihova)
37. *De Sanctis Innocentibus* (f. 110v, elegijski distih, 6 stihova)
38. *De circumcisione Domini* (f. 110v, elegijski distih, 6 stihova)
39. *De circumcisione Domini ad puerum* (f. 111r, elegijski distih, 8 stihova)
40. *Ad Virginem nascentem* (ff. 111r–111v, elegijski distih, 8 stihova)
41. *De purificatione Beatae Virginis ad Simeonem* (f. 111v, elegijski distih, 6 stihova)
42. *Aliud de Simeone* (f. 111v, elegijski distih, 6 stihova)
43. *Aliud de eodem* (f. 112r, elegijski distih, 6 stihova)
44. *Aliud de eadem purificatione* (f. 112r, elegijski distih, 8 stihova)
45. *Aliud de eadem* (f. 112v, elegijski distih, 6 stihova)
46. *Aliud de eadem* (f. 112v, elegijski distih, 6 stihova)
47. *Aliud de eadem* (ff. 112v–113r, elegijski distih, 6 stihova)
48. *Aliud de eadem* (f. 113r, elegijski distih, 6 stihova)
49. *Aliud de eadem* (f. 113r, elegijski distih, 6 stihova)
50. *Aliud ad Simeonem* (f. 113v, elegijski distih, 6 stihova)
51. *Aliud ad eundem* (f. 113v, elegijski distih, 6 stihova)
52. *Aliud de eadem purificatione* (ff. 113v–114r, elegijski distih, 8 stihova)
53. *Tumulus Benedicti Flischi* (f. 114r, elegijski distih, 10 stihova)
54. *Ad illustrissimum cardinalem Rusticucium* (f. 114v, elegijski distih, 8 stihova)

55. *De Christi natali die* (ff. 114v–115r, elegijski distih, 10 stihova)
56. *De Christo vagiente in stabulo* (f. 115r, elegijski distih, 4 stiha)
57. *In epiphania Domini* (ff. 115r–115v, elegijski distih, 10 stihova)
58. *De Christo infante* (f. 115v, elegijski distih, 6 stihova)
59. *De nativitate Domini* (f. 115v, elegijski distih, 4 stiha)
60. *De circumcisione Domini* (f. 116r, elegijski distih, 8 stihova)
61. *Ad puerum Iesum* (ff. 116r–116v, elegijski distih, 12 stihova)
62. *De Christi natali die* (f. 116v, elegijski distih, 10 stihova)
63. *De eodem* (f. 117r, elegijski distih, 8 stihova)
64. *De eodem ad puerum* (f. 117r, elegijski distih, 8 stihova)
65. *Epitaphium Ioannis Restii rectoris Rhacusini* (f. 117v, elegijski distih, 6 stihova)
66. *Eiusdem* (f. 117v, elegijski distih, 8 stihova)
67. *Eiusdem* (f. 118r, elegijski distih, 4 stiha)
68. *Eiusdem de matutino obitus sui tempore* (f. 118r, elegijski distih, 6 stihova)
69. Bez naslova: *In terras coeli properat…* (ff. 118r–118v, elegijski distih, 6 stihova)
70. Bez naslova: *Evocat aethereas coelo…* (f. 118v, elegijski distih, 6 stihova)
71. *Ad sanctos martyres Marium et socios* (ff. 118v–119r, elegijski distih, 6 stihova)
72. *Ad Sanctum Rusticum* (f. 119r, elegijski distih, 6 stihova)
73. *Ad sanctos martyres Marium et socios* (ff. 119r–119v, elegijski distih, 10 stihova)
74. *De diligentia* (f. 119v, elegijski distih, 8 stihova)
75. *De eadem disticon* (f. 119v, elegijski distih, 2 stiha)
76. *De academia* (f. 120r, elegijski distih, 6 stihova)
77. *De ingenio* (f. 120r, elegijski distih, 8 stihova)
78. *De circumcisione Domini* (f. 120v, elegijski distih, 6 stihova)
79. *De Magorum annunciatione* (f. 120v, elegijski distih, 6 stihova)
80. *De Sancto Paulo primo heremita* (ff. 120v–121r, elegijski distih, 6 stihova)
81. *De eodem* (f. 121r, elegijski distih, 8 stihova)
82. *De Sancto Antonio abbate* (ff. 121r–121v, elegijski distih, 8 stihova)
83. *Ad Divum Sebastianum* (f. 121v, elegijski distih, 8 stihova)
84. *De Sancta Agnete, virgine et martyre* (f. 122r, elegijski distih, 6 stihova)
85. *De Sancto Paulo Apostolo* (f. 122r, elegijski distih, 6 stihova)
86. *De natali Beatae Virginis die* (ff. 122r–122v, elegijski distih, 6 stihova)
87. *De natali Beatae Virginis die* (f. 122v, elegijski distih, 8 stihova)
88. *Ad Virginem nascentem* (ff. 122v–123r, elegijski distih, 6 stihova)
89. *Ad eandem* (f. 123r, elegijski distih, 6 stihova)

90. *In natali die Beatae Virginis* (ff. 123r–123v, elegijski distih, 6 stihova)
91. Bez naslova: *Nata quid ah rides*... (f. 123v, elegijski distih, 6 stihova)
92. Bez naslova: *Quid vides hominum*... (f. 123v, elegijski distih, 6 stihova)
93. *Sanctae Caeciliae simulacrum* (f. 124r, elegijski distih, 4 stiha)
94. *De eadem ad lictorem* (f. 124r, elegijski distih, 6 stihova)
95. *De eadem inventa et in templo exposita* (ff.124r–124v, elegijski distih, 6 stihova)
96. *De eadem* (124v, falečki jedanaesterac, 6 stihova)
97. *De eadem* (124v, elegijski distih, 4 stiha)
98. *De cardinali Sanctae Caeciliae et Angelo tutelari* (f. 125r, jampski trimetar, 10 stihova)
99. *Ad Eundem. Roma* (ff. 125r–125v, elegijski distih, 6 stihova)
100. *De oratore Sanctae Caeciliae comitis honorati* (f. 125v, elegijski distih, 6 stihova)
101. *De rure Canalensi quod Racusii invenitur* (ff. 125v–126r, elegijski distih, 6 stihova)
102. *De Sancta Apolonia* (f.126r, elegijski distih, 6 stihova)
103. *De Sancto Alexio* (f. 126r, elegijski distih, 6 stihova)
104. *De eodem* (f. 126v, elegijski distih, 6 stihova)
105. *Aliud de eodem* (f. 126v, elegijski distih, 4 stiha)
106. *Aliud de eodem* (ff. 126v–127r, elegijski distih, 6 stihova)
107. *De Sancto Laurentio* (f. 127r, sačuvan samo naslov, ostatak lista odrezan)
108. Bez naslova: *Ficta tibi imposuit vigilantis nomina mater*... (f. 127v, elegijski distih, sačuvana samo 2 stiha, druga ruka, ostatak lista odrezan)
109. *In imaginem Beatae Virginis Christum inter bracchia tenentem (!)* (f. 140r, elegijski distih, 8 stihova)
110. *Amico imago Christi e cruce pendentis missa* (f. 140r, elegijski distih, 8 stihova)
111. *Aloysius caeli sidus. Epigramma* (f. 140v, elegijski distih, 10 stihova)

Kako je iz popisa naslova vidljivo, najveći broj epigrama nabožne je tematike: obrađene su epizode iz života Blažene Djevice Marije i Isusa te raznih svetaca, blaženika i mučenika. Četiri epigrama (65.–68.) napisana su povodom smrti u elegijama već spomenutog dubrovačkog kneza Ivana Marinova Restića, nešto starijeg Gundulićeva suvremenika i možda njegova prijatelja. Tematikom je zanimljiv i epigram koji govori o Konavlima (101. *De rure Canalensi quod Racusii invenitur*).

2.5. Pjesme u raznim metrima (*odae*)

Pod odama se u ovoj zbirci podrazumijevaju pjesme pisane u različitim metrima (koji nisu heksametar ili elegijski distih),[11] većinom nabožne, pa time i svečane tematike. Prvih šesnaest oda numerirano je (ff. 78r–91r), a zatim u istom nizu slijedi još sedam nenumeriranih (ff. 91v–96v), koje u naslovu nose definiran žanr – *ode*. Još se jedna oda (već spomenuta pjesma u alkejskoj strofi posvećena svetom Mauriciju) nalazi u dijelu zbirke »rezerviranom« za epigrame, a u dijelu rukopisa koji je oštećen, odnosno nedostaje, nalazimo dio ode sastavljene, poput pjesme svetom Mauriciju, također u alkejskoj strofi.

2.5.1. Popis oda

1. *De Christi natali die ode I*[12] (ff. 78r–78v, glikonejsko-asklepijadska strofa, 18 stihova)
2. *De nativitate Domini ad Beatam Virginem ode 2* (ff. 78v–79r, manji asklepijadski stih, 18 stihova)
3. *De Sancto Silvestro ode 3* (ff. 79r–80r, 1. asklepijadsko-glikonejska strofa, 32 stiha)
4. *De Sancta Maria Magdalena ode 4* (ff. 80r–80v, anakreontska pjesma, 15 stihova)
5. *De paleis Christi infantis ode 5* (ff. 80v–81r, glikonejsko-asklepijadska strofa, 26 stihova)
6. *De fasciis Christi infantis ode 6* (ff. 81r–81v, jampska strofa, 8 stihova)
7. *De Mariae Magdalenae lacrimis ode 7* (ff. 81v–82r, jampska strofa, 18 stihova)
8. *De Virgine concepta ode 8* (ff. 82r–82v, sapfička strofa, 16 stihova)
9. *Ode 9* (ff. 82v–84v, glikonejsko-asklepijadska strofa, 70 stihova)
10. *Ode X* (ff. 84v–85r, sapfička strofa, 24 stiha)
11. *De Virgine assumpta ode XI* (ff. 85v–86v, alkejska strofa, 48 stihova)
12. *De eadem ode XII* (ff. 86v–88r, sapfička strofa, 48 stihova)
13. *De eadem ode XIII* (ff. 88r–88v, sapfička strofa, 32 stiha)
14. *Ad Divam Agnetem virginem et martyrem ode XIIII* (f. 89r, sapfička strofa, 12 stihova)
15. *Ode XV ad Divum Antonium* (ff. 89r–90v, manji asklepijadski stih, 42 stiha)
16. *Mens humana predita scientiis omnibus XVI* (ff. 90v–91r, heksametar, 27 stihova)
17. *Apostrophe ad scientias* (ff. 91r–91v, manji asklepijadski stih, 14 stihova)

---

[11] Uz izuzetak jedne ode u heksametru.

[12] Miješanje rimskih i arapskih brojki kod numeriranja oda pojavljuje se u izvorniku pa je tako preneseno i u ovom radu.

18. *Ode de natali. Ioseph loquitur ad praetereuntes secus praesepe* (ff. 91v–92v, jampski dimetar, 35 stihova)
19. *Ode de visitatione Beatae Virginis Mariae* (ff. 92v–93v, anakreontska pjesma, 28 stihova)
20. *Ode de visitatione Beatae Virginis ad Lunam* (ff. 93v–94r, anakreontska pjesma, 24 stiha)
21. *Ode de eadem visitatione Beatae Virginis* (ff. 94v–95r, anakreontska pjesma, 30 stihova)
22. *Ode de eadem visitatione* (ff. 95r–96r, anakreontska pjesma, 29 stihova)
23. *Ode de eadem visitatione* (ff. 96r–96v, anakreontska pjesma, 22 stiha)
24. *De Sancto Mauritio* (f. 106v, alkejska strofa, 8 stihova)
25. Bez naslova: *Fas est receptas exuvias patrum…* (f. 58v, alkejska strofa, 4 stiha)[13]

2.5.2. Sadržaj oda

I ode su većinom religioznog sadržaja: glavne su teme život Isusa i Bogorodice, nekoliko ih je posvećeno svecima, blaženicima i mučenicima (dvije Mariji Magdaleni, po jedna Silvestru, Agnezi, Antunu i Mauriciju). Tu je i nekoliko oda enkomijastičkog karaktera: hvali se sloga kako pojedinca tako i države (9. oda), ljudski um obdaren svim znanjima (16. oda) i slava i ljepote Venecije (10. oda). S obzirom da je na odama glavni naglasak ovog rada, svaka oda ukratko je predstavljena sadržajem.

1. *De Christi natali die ode 1*

Kritizira se ljudska opsjednutost materijalnim stvarima, raskoši i ugledom, dok se s druge strane veliča skromnost, predstavljena likom sina Božjeg koji je rođen u oskudici. Kao prijezira vrijedne primjere rastrošnosti pjesnik navodi egzotičnu odjeću i ukrase, a spominjući Pegaza koji visoko leti opominje sve one koji glavom paraju oblake.

2. *De nativitate Domini ad Beatam Virginem ode 2*

Veliča se Djevica Marija jer, u trenutku kada se nad svijetom nadvija tama, rođenjem Krista donosi svjetlo i milost Božju. Mariju pjesnik prikazuje kao zvijezdu, a rođenje Krista kao zraku svjetlosti koju zvijezda isijava. Ta će svjetlost rastjerati mrak i svijetu donijeti radost.

---

[13] Premda bi po numeraciji folija na kojem se nalazi trebala doći na početak popisa oda, ova pjesma stavljena je na kraj kako ne bi došlo do nesporazuma zbog dvostruke numeracije: naime, u izvorniku je prvih 16 oda numerirano, a ostale nisu, pa su autori ovog rada proveli i vlastitu numeraciju svih 25 oda. Ova nepotpuno sačuvana pjesma stavljena je na kraj kao 25., kako bi se izvorna numeracija poklapala s naknadno uvedenom.

3. *De Sancto Silvestro ode 3*

Prepričava se životni put svetoga Silvestra u skladu s tradicijom djela *Actus Sylvestri*.[14] Spominje se Silvestrov izgon na planini Soratte te se aludira na legendarno izlječenje cara Konstantina, nakon kojega je car vlast odlučio prepustiti Silvestru. Pjesnik zatim hvali Silvestrovu odluku da prihvati crkvenu, a odrekne se svjetovne vlasti, koju naziva tiranskom. Pjesnik također ističe Silvestrove zasluge za očuvanje vjere i ugleda grada Rima, a posljednja se strofa vjerojatno referira na ekskomunikaciju Cesarea d'Estea od strane pape Klementa VIII. iz 1598.[15]

4. *De Sancta Maria Magdalena ode 4*

Marija Magdalena zahvalna je Kristu što je uz njegovu pomoć vratila srce koje su joj ukrale grabežljive oči. Iz zahvalnosti želi istrgnuti svoje srce i pokloniti mu ga, ali kako je to nemoguće, snagom ljubavi srce pretvara u suze koje zatim poklanja Kristu.

5. *De paleis Christi infantis ode 5*

U ovoj izrazito osobnoj pjesmi autor izražava duboko žaljenje zbog oskudice u kojoj je Krist rođen, s naglaskom na grubi pokrov koji istovremeno ubada Krista i žalosti autora. Međutim, baš kao što lijepo cvijeće na suhoj peteljci može razgaliti srce promatrača, tako i Krist položen na suhu slamu svojim prodornim pogledom pogađa pjesnika ravno u srce. Kristove su oči goruće strelice od kojih pjesniku naviru suze. Te će suze natopiti zemlju iz koje će poniknuti cvijeće koje će zaliječiti pjesnikovo ranjeno srce.

6. *De fasciis Christi infantis ode 6*

Pjesnik se pita zašto Marija Krista zamata u povoje pa zaključuje da je to zato što je rođen ranjen. Možda pjesnik želi reći da je Kristov životni put oduvijek bio zacrtan i neizbježan, odnosno da je Krist rođen kako bi bio mučen i raspet.

7. *De Mariae Magdalenae lacrymis ode 7*

Glavni motiv ove pjesme suze su Marije Magdalene, koja plače zbog razvratnog života koji je vodila. Te suze, znak pokajanja, vrednije su nego drago kamenje. Pjesma završava opisom prizora u kojemu Marija Magdalena svojim suzama otplaćuje dugove i plaća ulaz na nebo.

---

[14] *Actus Sylvestri* zbirka je fantastičnih priča o životu i djelu ovoga pape, dok su pouzdani i suvremeni podaci o njemu vrlo oskudni. Recentno tumačenje zastupa tezu da je zbirka nastala kao pokušaj da se Silvestrova biografija prilagodi na način da bude korisnija za Crkvu. Vidi Tessa Canella, *Gli Actus Silvestri: Genesi di una leggenda su Costantino imperatore*, Fondazione Centro italiano di studi sull'alto Medioevo, Spoleto, 2006.

[15] *Interdicta sacris en metuit* ***domus*** */* ***Estensis*** *validi proelia* ***principis,*** */* ***Clementisque*** *pavet nomine, qui Petri / non frustra in solio sedet.*

8. *De Virgine concepta ode 8*

Aludirajući na antički mit o Zeusu i Danaji, po kojem Zeus u obliku zlatne kiše oplođuje Danaju zatvorenu u tamnici, pjesnik govori kako je bezgrešno začeta Djevica Marija. U pjesmi je zrak težak od kapljicâ božanskog nektara koji pada u krilo svete Ane, u čijoj se utrobi, kao u školjci, oblikuje skupocjeni biser.

9. *Ode 9*

Pet stihova ove pjesme nije dovršeno, a ostatak je teksta mjestimice teško čitljiv. Ipak, iz čitljivih se stihova pjesme može zaključiti da joj je namjera pohvala neke plemićke kuće. Kroz cijelu se pjesmu provlači motiv trojstva, za što u završnom dijelu saznajemo da se odnosi na trojicu braće. Oni će, vjeruje pjesnik, proslaviti ovu uzoritu kuću. Vežu ih ljubav i rodbinski odnos, rezultat kojih je sloga. Ona je čvrsto vezivo koje krhke i razjedinjene stvari čini snažnima i čvrstima. U pjesmi se također na više mjesta pojavljuje motiv instrumenta koji svira u čast ove plemićke kuće. Spomen slavnih trojanskih bojišnica (*Ilii acies*) te skitskog kralja Skilura možda hoće reći da su braća vojnici ili vojskovođe koji se bore protiv Osmanlija.[16]

10. *Ode X*

U ovoj snažno metaforiziranoj pjesmi autor govori o slavi i ljepoti Venecije te njenom povoljnom geografskom položaju. Venecija je prikazana kao pobjednica koja je obuzdala pjenušavog morskog tiranina i njegove valove, a olujno se jugo suzdržava od toga da bičuje njenu obalu. Čudesan je grad koji je istovremeno i na kopnu i na vodi, a njegovi su građani i senat naširoko slavni. Čini se da autor u posljednjoj strofi govori o suparništvu Venecije i Rima, jer je u Rimu zadržana mletačka mladež.

11. *De Virgine assumpta XI*

Autor poziva ljude da se pridruže zboru nebeskih anđela koji slave uznesenje Djevice Marije na nebo. Razlog slavlju tim je veći što je Marija ljudskoga, a ne božanskoga roda. Pjesma obiluje klasičnim motivima pa se nebeski zbor poistovjećuje s trijumfalnom povorkom, jedna strofa aludira na Hanibalov pohod na Rim, a u drugoj Apolon obuzdava munjevite konje. Djevica majka Božjega sina nije zaslužila ništa manje nego da Božjom milošću nadvlada smrt i ovozemaljsku

[16] Oba motiva, Troja i Skiti, vezana su uz ranonovovjekovne teorije o porijeklu Osmanlija. Prva teorija zastupa trojansko porijeklo i počiva na sličnosti etnonimâ *Turci* i *Teucri*. Taj je narativ, zbog njegove povijesne težine, povremeno prihvaćala i osmanska vlast. Druga teorija kaže da su Osmanlije skitskoga porijekla, budući da nastanjuju okvirno iste prostore te da sa Skitima navodno dijele jezik i običaje. Ova je teorija bila popularna u Europi jer je podupirala narativ o barbarskoj naravi Osmanlija.

oskudicu zamijeni nebeskom raskoši. Autor na kraju hvali skromnost i kritizira sve one koji su pohlepni, ističući da Bog nagrađuje ponizne, a kažnjava ohole.

12. *De eadem ode XII*

Pjesma započinje podsjećanjem na mit o božici Dijani. Međutim, upozorava autor, u Jeruzalemu se nalazi Djevica, čednija od božice, koja će promijeniti svijet nabolje. Stvoritelj je, smilovavši se smrtnicima, odredio da im ona donese spasenje. Njen će sin donijeti radost svijetu, otvoriti vrata raja i ljude spasiti od pakla. Kuda Djevica prolazi, zvijeri se sklanjaju, a zemlja rađa najljepšim cvijećem. Njeno je čudesno uznesenje na nebo nemoguće opisati riječima.

13. *De eadem ode XIII*

Pjesma započinje upozorenjem da su oholost i pretjerana samouvjerenost pogubne. Koštale su glave i Faetonta i Ikara. Treba u svemu biti umjeren, baš kao Djevica koja je ponizna i skromna. Svi koji žele bogatstvo neka se povedu njezinim primjerom te počnu štovati Boga i zahvaljivati mu. Kroz cijelu se pjesmu provlači motiv usporedbe Djevice Marije s božicom Dijanom, kao i u prethodnoj odi.

14. *Ad divam Agnetem virginem et martyrem ode XIIII*

Oda u čast svetoj Agnezi, u čijem imenu autor prepoznaje posebnu vezu s Kristom. Motiv bijeloga i nevinog janjeta s jedne je strane suprotstavljen tamnom licu nepravednog tiranina odgovornog za Agnezinu mučeničku smrt, a s druge strane strašnim raljama divljih zvijerî.

15. *Ode XV ad divum Antonium*

Sveti Antun potekao je iz ugledne obitelji. Neki svoj ugled i bogatstvo koriste da bi se domogli luksuznih dobara iz egzotičnih zemalja. Neki se pak nastoje izdići iznad ostalih putem javne ili vojne službe. Svega se toga odrekao sveti Antun, ne bi li se uspio približiti Bogu. Pjesma sadrži izravno obraćanje Bogu kao onome koji jedini može nekoga proglasiti kraljem. Autor spominje Kirku (uživanje u hrani i piću), Paladu (konjske utrke) i Apolona (slava i bogatstvo) kao primjere čega se sve Antun odrekao kako bi se približio Bogu.

16. *Mens humana predita scientiis omnibus XVI*

Ljudski um u prvome se licu čitatelju predstavlja kao dom umjetnostî te svih ostalih umijeća i vještina. On je dom Muza i prijestolje Apolona te donosi darove Atene i Bakha. U pjesmi se osobito ističe slika purpurnog ogrtača na čijem su obrubu ušiveni prizori neba, zvijezda, mora i podzemnoga svijeta. To je plašt mudrosti kojim je ljudski um zaogrnut od svoga postanka. Um je i čuvar otajstava ovoga i onoga svijeta jer je nastao kada i svijet te je upoznat s Božjom voljom.

17. *Apostrophe ad scientias*

Pjesnik se s iznimnom zahvalnošću obraća zlatokosim kćerima Mnemosine jer ga čuvaju i izvode ga na pravi put. Muze otklanjaju strah i obogaćuju duh, koji je zbog njih šareniji nego cvjetna livada. U završnim stihovima autor kao da najavljuje zaseban ciklus pjesama posvećen muzama, govoreći da zaslužuju da se opjeva svaku pojedinačno.

18. *Ode de natali. Ioseph loquitur ad praetereuntes secus praesepe*

Pjesnik zamišlja svetoga Josipa kako poziva usputnog prolaznika da priđe i sažali se nad novorođenim Kristom. Krist je prikazan kao imućan mladić plemenitog porijekla koji svoju imovinu trati na neuglednu i neotesanu prijateljicu. Potrošivši sve bogatstvo, ostao je gladan i smrznut. Ali od oskudice još ga više boli što je prijateljica nakon njegove žrtve postala još oholija, okrutnija i grešnija. Autor u ključu antičke komedije ljudski rod predstavlja kao neuglednu i prijezira vrijednu djevojku oko koje se ugledni mladić, to jest Krist, uzalud trudi jer je nepopravljiva.

19. *Ode de visitatione Beatae Virginis Mariae*

Marija dolazi u posjet Elizabeti koja je ujedno počašćena i iznenađena. Pjesnik napominje da Elizabeta nema razloga za strah i sram jer će Marija u mnogo skromnijim uvjetima roditi Božjeg sina.

20. *Ode de visitatione Beatae Virginis ad lunam*

Pjesnik požuruje mjesec da triput okruži svijet prije nego Marija stigne k Elizabeti.[17] Dječak naime želi izići iz majčine utrobe prije Marijina dolaska. Djevojka je lijepa koliko i mjesec, ali od mjeseca nema ništa brže, zaključuje autor.

21. *Ode de eadem visitatione Beatae Virginis*

Pjesnik napominje da dolaskom Marije k Elizabeti u Elizabetin dom ulazi Bog sam. Blažen je onaj komu u goste dolaze Marija i dijete koje nosi. Marija je u pjesmi blagonaklona majka Gromovnikova, a Elizabeta je blažena starica. Sve što čini Marija, čini i Bog, jer ona i njen sin združeni su kao biser i školjka, kao grozd i loza, kao kamen i stijena.

22. *Ode de eadem visitatione*

Hitra poput srne i partske strijele, Marija žuri u posjet Elizabeti, a pjesnik se čudi kako joj trudnoća ne usporava korak. Tim više što njen plod nosi teret cijeloga svijeta. Međutim, baš kao što vesla i jedra ne usporavaju brod, ili krila

[17] Prema evanđelju (Luka 1:56), Marija je kod Elizabete ostala tri mjeseca, odnosno, vjeruje se, do rođenja Ivanova.

ptice, tako ni dijete ne usporava Mariju. Dijete je naime utjelovljena božanska ljubav koja Mariji olakšava korak.

23. *Ode de eadem visitatione*

Novorođeni dječačić, po naslovu pjesme koja govori o pohodu Marije Elizabeti po svemu sudeći sveti Ivan,[18] nemiran je, kao da ga nešto boli. Razlog nemiru su strelice kojima ga kroz oči svoje majke pogađa nerođeni Krist. Te su strelice zapravo Kristova ljubav. Predzadnji je stih pjesme nedovršen.

24. *De Sancto Mauritio*

Autor u kratkim crtama prepričava život i mučeništvo svetog Mauricija, koji je kao zapovjednik pobožnih vojnika odbio prinijeti žrtvu poganskim bogovima i izvršiti pokolj kršćana te je zbog neposluha pogubljen skupa sa svojom četom. Druga od dviju strofâ pjesme iskvarena je i teško razumljiva.

25. *Fas est receptas exuvias patrum*

Zbog istrgnutog dijela lista sačuvana je samo posljednja od dvije ili tri strofe ove pjesme. Iz sačuvanog se teksta može zaključiti da je tema pjesme nečija smrt (*Manes, Tartareas umbras*), a pjesma odmah nakon ove nosi naslov *De eiusdem capillis*, pa bi riječ mogla biti o ženi, možda Mariji Magdaleni, kojoj je posvećena prethodna pjesma.

2.5.3. Metričke osobitosti oda

Metrički ustroj oda najprije ćemo prikazati tablicom.

Stih / Strofa	**Oda**
Anakreontske pjesme	4; 19; 20; 21; 22; 23
Sapfička strofa	8; 10; 12; 13; 14
Manji asklepijadski stih	2; 15; 17
Glikonejsko-asklepijadska strofa	1; 5; 9
Alkejska strofa	11; 24; 25
Jampska strofa	6; 7
Prva asklepijadsko-glikonejska strofa	3
Jampski dimetar	18
Heksametar	16

[18] Da je riječ o svetom Ivanu Krstitelju, prepoznajemo iz naslova pjesme koja govori o pohodu Marije Elizabeti.

Iz tablice se najprije može uočiti raznolikost stihova i strofa. Dvije su ode sastavljene u jampskoj strofi (kombinaciji jampskog trimetra i jampskog dimetra) po uzoru na Horacijeve epode, a jedna oda (18.) upotrebljava samo jampski dimetar koji se samostalno javlja u kasnom latinitetu, a koriste ga i neki naši latinisti.[19] Upozorimo i na jedan epigram pisan u jampskom trimetru (naveden pod brojem 98). Manji asklepijadski stih zastupljen je u tri ode i relativno je čest i kod ostalih naših latinista.[20] Osim stihičke upotrebe manjeg asklepijadskog stiha, on dolazi i u strofama, pa se kod Gundulića pojavljuje i u glikonejsko-asklepijadskoj strofi[21] (tri ode) i u prvoj asklepijadsko-glikonejskoj strofi[22] (jedna oda). Od strofa se javljaju još i alkejska i sapfička strofa. Obje se strofe, prema Glavičiću, koriste »prilično često« i kod ostalih hrvatskih latinista.[23]

S obzirom na metričku raznolikost kod Gundulića usporedit ćemo metrički ustroj njegovih oda s lirskim pjesmama dubrovačkog autora Damjana Beneše (1476–1539), okupljenim u versološki jednoj od najzanimljivijih zbirki latinističke produkcije hrvatskog humanizma.[24] U 36 pjesama (s oko 1800 stihova) Beneša koristi 15 različitih versifikacijskih modela: najučestalije su sve varijante asklepijadske strofe (u 13 oda), alkejska strofa (u 8 oda), sapfička strofa (manja i veća – u 5 oda) i alkmanska strofa (u 4 ode). Kod Gundulića u 25 oda (s oko 650 stihova) uočavamo učestalu upotrebu asklepijadskog stiha (samostalno i u nekim varijantama strofa), zatim sapfičku strofu i alkejsku strofu koje se pojavljuju u više oda.

Najzanimljivije su ipak Gundulićeve ode iz skupine koju smo nazvali anakreontskim pjesmama (*anacreontica*). Ne samo da su najzastupljenije među odama (šest pjesama), nego su i brojem stihova na samom vrhu (obuhvaćaju 148 stihova: jedino je, očekivano, više heksametara i elegijskih distiha). Kod Damjana Beneše, bez obzira na njegovu metričku raznolikost, ne nalazimo primjere anakreontskih pjesama. Među anakreontskim pjesmama, po uzoru na grčkog liričara Anakreonta, izvorno su najčešće objedinjene pjesme s motivima vina i ljubavi. Kasnije se javljaju pjesme koje metrički odgovaraju antičkim standardima, ali tematski od njih odudaraju. Primjerice, u zbirci pjesama Bara Boškovića, dubrovačkog isusovca iz 18. stoljeća, nalazimo dvije pjesme koje

---

[19] Usp. Branimir Glavičić, *Versifikacija hrvatskih latinista*, Književni krug, Split, 2001, 24. Glavičić spominje Ferića, Galjufa i Mladinića.

[20] Usp. Branimir Glavičić, n. dj. (19), 25. Glavičić spominje Benešića, Bruerevića, Česmičkog, Čobarnića, Đurđevića, Ferića i Katančića.

[21] Glikonejsko-asklepijadska strofa sastoji se od jednog glikoneja i jednog manjeg asklepijadskog stiha.

[22] Prva asklepijadsko-glikonejska strofa sastoji se od tri manja asklepijadska stiha i jednog glikoneja.

[23] Usp. Branimir Glavičić, n. dj. (19), 26.

[24] Usp. Vlado Rezar, »Ode Damjana Beneše: uvodno promišljanje o metričkom ustroju«, CM XXVII (2018), 145–156, 146.

je sam Bošković nazvao anakreontskim (*anacreontica*), očito misleći pritom na metar, a ne na sadržaj, budući da su obje religioznog karaktera. Te su ode u kombinaciji katalektičkog jampskog dimetra (koji se još naziva i hemijamb i čija je shema: u – u – u – –) i anakreontskog stiha (čija je shema: u u – u – u – –).[25] Istu takvu kombinaciju stihova pronalazimo i kod Frana Gundulića, zbog čega smo analogijom i njegove pjesme nazvali anakreontskima, iako ih on sâm ne naziva tako. Međutim, s obzirom na činjenicu da je nešto više od 80 % stihova u navedenih šest Gundulićevih oda hemijampskoga tipa, ostaje mogućnost da su ostali stihovi tek varijacija hemijamba, pri čemu prevladavaju stihovi u kojima je duljina prvog sloga prve stope razriješena u dvije kračine, čime takvi stihovi postaju potpuno podudarni sa standardnim anakreontikom. Ovakvom tumačenju u prilog ide i činjenica da pjesme nisu pisane u katrenima, što je inače slučaj kod anakreontskih pjesama. Ipak, anakreontske pjesme u kojima hemijamba ima više nego anakreontika nisu nikakva novost.[26]

Svih šest Gundulićevih anakreontskih pjesama nabožne su tematike: pet je posvećeno pohodu Djevice Marije Elizabeti, a jedna Mariji Magdaleni, pa su i po tome nalik Boškovićevim pjesmama.

U prilogu rada donosimo transkripciju dviju oda, reprezentativnih s obzirom na metrički ustroj. Oda *De Sancto Silvestro*, treća po redu, napisana je u jednoj od strofa u kojima se koristi učestali asklepijadski stih – u prvoj asklepijadsko-glikonejskoj strofi. Četvrta oda po redu, naslovljena *De Sancta Maria Magdalena*, pripada anakreontskim pjesmama – Gundulićevom omiljenom versifikacijskom modelu.

3. Zaključno

Nema mnogo radova koji se bave versifikacijom hrvatskih latinista. Uz neizostavnu monografiju Branimira Glavičića *Versifikacija hrvatskih latinista*, tu su još pojedinačni radovi poput onih Gorane Stepanić o odama i ostalim pjesmama Bara Boškovića ili rad Vlade Rezara o metričkom ustroju lirskih pjesama Damjana Beneše.[27] U Glavičićevoj monografiji najviše pažnje posvećeno je daktilskom

---

[25] Usp. Gorana Stepanić, »Ostale pjesme Bara Boškovića«, *Povijesni prilozi*, 24 (2003), 25–29, 27–28. I Glavičić spominje da se anakreontski stih može naći kod Bara Boškovića i Matije Petra Katančića. Usp. Branimir Glavičić, n. dj. (19), 25.

[26] Usp. Federica Ciccolella, »Basil I and the Jews: two poems of the ninth century«, u: *Medioevo greco. Rivista di storia e filologia bizantina*, ur. G. Cortassa, M. Gallina, E. V. Maltese, Edizioni dell'Orso, Alessandria, 2000, 69–94.

[27] Usp. Branimir Glavičić, n. dj. (19); Gorana Stepanić, n. dj. (25); Gorana Stepanić, »Ode Bara Boškovića«, *Povijesni prilozi*, 24 (2003), 15–23; Vlado Rezar, n. dj. (24), 145–158.

heksametru i elegijskom distihu i njihovim osobitostima kod odabranih hrvatskih latinista, što i nije neočekivano s obzirom da ti metri prevladavaju u novolatinskom pjesništvu.[28]

Zbirka pjesama Frana Gundulića obuhvaća 3534 stiha u 169 pjesama (očuvanih cjelovito, u fragmentima ili pak samo naslovom). Ukupan broj heksametara i pentametara je 2821 što čini 80 % svih stihova, a ostalih 20 % otpada na lirske metre. Među lirskim pjesmama najzastupljenije su anakreontske, a i broj stihova im je najveći (šest pjesama u 148 stihova). Slijede ih sapfička strofa (132 stiha), glikonejsko-asklepijadska strofa (114 stihova), falečki jedanaesterac (82 stiha), a zatim i ostali stihovi i strofe. Većina pjesama nabožna je sadržaja te se time uklapaju u sedamnaestostoljetni religiozni tematski obrazac koji se javlja nakon Tridentskog koncila. U to vrijeme jača i marijanski kult pa su vrlo česte i uobičajene pjesme posvećene Bogorodici i raznim epizodama iz njezina života.

Zbirka pjesama Frana Gundulića svakako je interesantnija (barem na prvi pogled) metrički nego sadržajno. Na relativno velikom uzorku mogu se promatrati metričke osobitosti kako najčešćih stihova latinističke književnosti, tako i onih slabije zastupljenih. Sa žanrovskog stajališta najzanimljiviji su emblemi (pogotovo zbog kombinacije crteža i teksta), dok bi se s metričke strane mogle izdvojiti pjesme iz skupine oda koje smo nazvali *anacreontica* i kod kojih ostaje ne do kraja razjašnjeno pitanje metričkog ustroja.

[28] Usp. Vlado Rezar, n. dj. (24), 146. Iz rada Vlade Rezara prenosimo statističke podatke, doduše nepotpune, iz digitalne baze tekstova hrvatskog latinizma mrežnog portala CroALa. Od ukupnog broja unesenih stihova, metrički ih je određeno 39 %: od tog broja na heksametre otpada 67 %, a na pentametre 25 %. Od ostalih metara najzastupljeniji su sapfička strofa, hendekasilab i jambi.

Prilog[29]

/79r–80r/ De Sancto Silvestro ode 3

Ingens piorum Romulidum parens,
Silvester, celebrem cui revehit diem,
tractasti[30] aethereas qua moriens plagas
cursus circulus annui,

Quae te caussa, precor, sub duce barbaro
Tarquino innocuum tot mala perpeti,
Petri sede procul, iussit et exulem
sedem quaerere conditam?

Te rupes profugum Tuscula et iugum
Soractis tenuit, cuius ab inclitis
accepit latebris nomen et omnium
votis promeruit coli.

Donec prodigiis regius aetheris
claris admonitus filius Helenae
liquit nobilium tecta Quiritium
Romamque et patriam tibi,

et longe Latium, cum tibi tum suis,
regnandum reliquis ordine posteris
concessit, pietas presidio ut suo,
circumseptaque moenibus,

terrorem incuteret gentibus exteris,
cessaretque furor caede[31] tyrannicus

[29] S obzirom da postoji mogućnost da se radi o autografu, prilikom transkripcije odlučeno je što vjernije slijediti izvornik. Ipak, napravljene su neke manje intervencije: *e caudata* (u rukopisu nedosljedno provedena) zamijenjena je odgovarajućim diftongom, sve su kratice razriješene bez posebnog obilježavanja, a interpunkcija, kao i pisanje velikih početnih slova prilagođeni su pravilima na koja smo danas navikli. U [uglate zagrade] umetnuli smo slova za koja smatramo da u rukopisu nedostaju, a u bilješke smo stavili veće ispravke netočnih oblika.

[30] MS traxasti.

[31] MS cade.

Nec vis ulla sacros mitteret exules
posthac Romulidum patres!

Per te firma manet relligio, viget
per te Roma, viget robur et imperi
et cedunt trabeam, sceptraque principes
et summi metuunt dives.

Interdicta sacris en metuit domus
Estensis validi proelia principis,
Clementisque pavet nomine, qui Petri
non frustra in solio sedet.

/80r–80v/ De Sancta Maria Magdalena ode 4

Redierat ad cor intus
Christo acta Magdalena,
omnino vel cor ipsum
receperat, rapaces
quod sibi oculi involarant.
Debebat ergo Christo
cordato amans suum cor,
effer[r]e sed nequibat
pectoris in arce clausum.
Amans, quid ergo prestet?
O, vis amoris ingens
liquavit illud igne,
quo pectus aestuabat.
Lacrymas vides? Ocellis
cor egerit liquatum.

BIBLIOGRAFIJA

Rukopis

Zagreb, Arhiv HAZU, I a 55.

Literatura

Canella, Tessa, *Gli Actus Silvestri: Genesi di una leggenda su Costantino imperatore*, Fondazione Centro italiano di studi sull'alto Medioevo, Spoleto, 2006.

Ciccolella, Federica, »Basil I and the Jews: two poems of the ninth century«, *Medioevo greco. Rivista di storia e filologia bizantina*, ur. G. Cortassa, M. Gallina, E. V. Maltese, Edizioni dell'Orso, Alessandria, 2000, 69–94.

Glavičić, Branimir, *Versifikacija hrvatskih latinista*, Književni krug, Split, 2001.

Rezar, Vlado, »Ode Damjana Beneše: uvodno promišljanje o metričkom ustroju«, CM XXVII (2018), 145–156.

Stepanić, Gorana, »Gundulić, Frano«, *Hrvatski biografski leksikon*, LZ Miroslav Krleža, Zagreb, 2002., internet (pristupljeno 28. prosinca 2025).

Stepanić, Gorana, »Ode Bara Boškovića«, *Povijesni prilozi*, 24 (2003), 15–23.

Stepanić, Gorana, »Ostale pjesme Bara Boškovića«, *Povijesni prilozi*, 24 (2003), 25–29.

Tvrtković, Tamara, »Emblem kao rukopisni element i kao književni žanr na primjeru poezije Frana Gundulića (1587 – 1629)«, CM XXX (2021), 299–316.

Vekarić, Nenad, *Vlastela grada Dubrovnika*, *sv. 3: Vlasteoski rodovi (M–Z)*, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, Zagreb – Dubrovnik, 2012.

Vekarić, Nenad, *Vlastela grada Dubrovnika*, *sv. 5: Odabrane biografije (E–Pe)*, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, Zagreb – Dubrovnik, 2014.

Leon Cvitić – Tamara Tvrtković

A CONTRIBUTION TO KNOWLEDGE OF THE VERSIFICATION OF CROATIAN LATINISTS: THE FRANO GUNDULIĆ COLLECTION OF POEMS IN LATIN

The manuscript collection of the Dubrovnik poet Frano Gundulić (1587–1629) contains 169 poems in various metres. It is held in the Archives of the Croatian Academy of Sciences and Arts in Zagreb (I a 55), under the title *Francisci Gondolae carminum et Junii Antonii Restii orationum liber*. The author himself divided the poems into five groups, if not entirely consistently: *carmina*, *elegiae*,

emblemata, *odae* and *epigrammata*. The current paper provides a list of all the poems, arranged according to these groups, with their titles, locations in the manuscript and number of lines. The first group – *carmina* – comprises 12 poems in hexameters, mainly with religious topics, devoted to Christian saints, most often to the Virgin Mary. On average, these poems are 140 lines long, although one of them is damaged and incomplete. In group 2, the *elegiae*, there are 6 poems written in elegiac couplets. Because of the later damage done to the manuscript, leaves having been cut, only two couplets of one of the poems have survived, and only the title of another. Most of the poems are devotional, although one was written to mark the passing of the rector of the Dubrovnik Republic, Ivan Marinov Rastić (*obiit* 1605). Then comes a list of 15 emblems or *emblemata*, five of which are in elegiac couplets and one in phalaecian hendecasyllables. Mostly they consist of 8 lines, and all are devoted to the Blessed Virgin. The fourth group consists of 111 epigrams (*epigrammata*), the most numerous group of poems in the collection, also devotional; they are written in elegiac couplets, with one poem each in phalaecian hendecasyllables and iambic trimeter. Outliers in terms of subject matter are epigrams devoted to Konavle (epigram 101) and to the rector of the Republic Ivan Marinov Rastić (epigram 65), The final group of poems in the manuscript, discussed in the most detail, is that of the odes (*odae*), 25 of them. They too are mainly religious, the most common subject matter being the lives of Christ and the Virgin, with several encomiastic odes (in praise of Venice, the human mind, harmony). The paper gives a review of the subject matter of each individual ode and an accompanying brief commentary. The last section is given over to the metrical features of the poems in the ode group. All the poems are analysed in terms of their metrical structures, revealing that the most featured is the Anacreontic ode (6), followed by poems in the Sapphic stanza (5); in this group there are poems written in seven other metres.

Key words: Frano Gundulić, odes, Neo-Latin metrical structure, 17th century Neo-Latin poetry

Ovaj je rad dostupan u otvorenom pristupu u skladu s javnom autorskom licencijom Creative Commons Imenovanje 4.0. međunarodna (CC BY 4.0) koja dopušta neograničenu upotrebu, distribuciju i reprodukciju u bilo kojem mediju, pod uvjetom da je izvorno djelo ispravno citirano.

Open Access: This work is licensed under the open license Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) which permits unrestricted re-use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.